

PENSIONATELE DIN MOLDOVA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Mariana Dascălu

Învățământul, principalul mijloc de potențare a unei conștiințe înaintate, dispunând de permanente valențe creatoare, școala veritabilă pepinieră de creștere și educare a generațiilor, au constituit la noi, ca pretutindeni de altfel, obiecte de cercetare și prețuire. Artizanii condeiului, mai vechi sau mai noi au avut în atenție diferite aspecte ale învățământului. Puțini au fost însă aceia care s-au aplecat asupra învățământului particular, mai ales a celui destinat fetelor.

Școala, sistemul de învățământ a fost nu numai un factor social-spiritual, intelectualizat, ci chiar elementul esențial al epocii, care prin diverse sisteme a răspuns mai mult sau mai puțin comenzilor majore ale epocii.

Schimbările din sistemul de învățământ au intervenit concomitent cu transformările din sistemul social, din întregul structurii și suprastructurii societății românești. Sistemul de învățământ a păstrat expresia continuității, a tradiției, a păstrat pe lângă sigiliul epocii și amprenta neștersă a trecutului.

În deceniile premergătoare anului 1848, în Moldova era amplu pusă în practică ideea de „*luminare*” a poporului. Nici o legislație, nici măcar europeană nu se apleca asupra educației fetelor.

La începutul secolului al XIX-lea problemele școlare se reglementau pe baza hrisoavelor domnești, înființarea școlilor fiind considerată un act de privilegiu sau o „*milă domnească*”. Existau puține școli organizate pe lângă biserici sau mănăstiri în care predarea se

fața în greacă sau slavonă. Despre organizarea unui învățământ al fetelor nici nu putea fi vorba. Considerăm însă că fiicele boierilor primeau o educație casnică sau în cadrul mănăstirilor de călugărițe, unde chiar dacă nu dobândeau cunoștințe teoretice erau familiarizate cu lucrările gospodărești.

Necesitatea unui învățământ special pentru fete fusese exprimată de Jan Amos Comenius. Spre deosebire de predecesorii săi, acesta considera că fetele sunt tot atât de capabile ca și băieții de a-și însuși științele, întrucât *„sunt înzestrate cu un spirit vioi și cu pricepere, de multe ori mai mult ca bărbații, și pot ajunge și ele la ranguri înalte”*¹. Ideea lui Comenius a fost pusă în aplicare în Franța, de către François de Salignac de la Mothe-Fenelon. Prejudecățile, care veacuri de-a rândul puseseră instrucția fetelor pe un plan inferior celei pentru băieți, erau încă foarte puternice. În *„Traité de l'éducation des filles”*, Fenelon pornea de la ideea că, deși nu se bucură de forța fizică și intelectuală a bărbaților, femeile dețin un rol important în societate - *„o greșită educație dată femeilor face mai mult rău decât aceea a bărbaților”*². Pregătirea femeilor impune o instrucție cu un conținut mai bogat pentru a putea face față multiplelor lor îndatoriri sociale: deprinderea scrisului, cititului, a gramaticii, a aritmeticii, *„ceva din regulile de căpetenie ale dreptului”*

În ceea ce privește spațiul românesc, apariția celor două concepte se suprapune cu instaurarea regimului fanariot. Unii dintre domnii fanarioți s-au arătat doritori să continue o mai veche tradiție a domnilor pământeni, de sprijinire a operelor de cultură și mai ales a școlilor. Pentru îndrumarea și administrarea școlilor se crează Epitropia școlilor. Cu toate acestea nici în această perioadă nu s-a realizat nimic concludent în ceea ce privește educația fetelor. Abia în 1815 iau ființă în București primele școli particulare de fete, ce au aparținut lui Fure

¹ L.Ciuntu - *Aspecte privind educația fetelor în secolele XIX-XVIII*, în *Revista Pedagogică*, nr.12/1978, p.41

² Gh.Părmuță - *Documente cu privire la începuturile școlilor de fete*, în *Revista de Pedagogie*, nr.2/1965, p.67

și Anetei Cavalini și în 1826 redeschiderea școlii de la Golești, prima școală mixtă la noi.

Luând în considerație mentalitatea vremii, și anume faptul că femeia este destinată absolut treburilor gospodărești, că este incapabilă de o cunoaștere aprofundată, că nu-i sunt necesare cunoștințe teoretice, aceste începuturi ale învățământului pentru fete, constituie realizări timide, dar sigure, pe linia fundamentării unui sistem de învățământ pentru ambele sexe. Pentru a impulsiona dezvoltarea acestui tip de învățământ, de acută necesitate pentru societatea românească, se impunea elaborarea unui program adecvat, care să coordoneze înființarea școlilor de fete, dar mai ales trecerea acestora în planul de dezvoltare a societății. Elaborarea unui asemenea program se va realiza prin prevederile Regulamentului Organic, capitolul IX, secția IV, prevederi transpuse apoi în Regulamentul școlar al Moldovei din 1832. Regulamentul Școlar este primul act oficial prin care se pun bazele unui învățământ pentru fete și care făcea precizarea că învățământul, inclusiv cel particular, este o sarcină a Statului.

Programa obiectelor de studiu dată publicității la 1 iunie 1835 conținea și prevederi pentru învățământul de fete și era aplicată și în pensionatele de fete care au început deja să coloreze peisajul învățământului moldovenesc. Printre materiile de bază, precum citirea scrierea, aritmetica, istorie naturală, se predau catehismul, lecții de morală și nu în ultimul rând lucrul de mână. Din prezentarea programei se observă faptul că se pune accent pe materiile predate în învățământul clasic al băieților, dar nu lipsesc nici obiectele cu aplicație strictă în gospodărie, în viața de familie, cum ar fi lecțiile morale, „*alcătuiri de trebuință pentru viața de obște*” și evident lucrul de mână.

În ceea ce privește școlile private, deși în Țara Românească existau deja numeroase inițiative particulare – boierul Iordache Oteteleşanu înființase în 1830 la Craiova, cu fonduri de la Biserica Madona Dudu, primul pensionat de fete cu patru clase -, în Moldova ele apar mai târziu. Astfel, în 1834 exista la Iași pensionatul de fete al lui Teodor Burada, destinat acelor „*nobile demoazele... fîice de boieri*”, unde

vor primi „o deplină educație în moral, în învățătura limbii grecești, și franțuzești, în știință și în muzică”³. Aveau să fie primite un număr restrâns de doar 15 persoane, iar educația costa familiile 60 de galbeni.

Abia în deceniul următor aveau să mai apară asemenea școli particulare sau pensionate destinate educației fetelor. În 1842 se deschidea la Iași pensionatul doamnei Saketi⁴. Abia spre sfârșitul deceniului al cincilea apar la Iași alte două pensionate, cel aflat sub direcția d-nei Gall în 1847 și școala privată condusă de dra Joge⁵. Apariția acestor pensionate coincide cu hotărârea Locotenentei domnești de a înființa școli de fete, „pe temeiul egalității sexelor și a însemnătății instrucțiunii și educației”⁶.

Deceniul al șaselea debutează cu deschiderea pensionatului condus de Madeleine Carolina Meissner, care în anul școlar 1851-1852 număra 10 eleve, repartizate în trei clase: elementară – 4, clasa I – 2 și clasa a II-a – 4. Aici se predă în limba germană și franceză, iar elevele doritoare învățau și clavesinul⁷. În același an mai funcționa pensionul dnei Louise Perey, cu predare în franceză, română și „evree” și pensionatul Justine și Auguste Joge, cu predare în limba franceză, română și germană. Anul următor, acestora li se adaugă școala privată a doamnei Chamboneau și cea a domnului Augustu Ina, tot din Iași⁸.

Din programele obiectelor de studiu și din cataloagele semestriale ale acestor pensionate, aflate la Arhivele Naționale Iași, aflăm că la clasa de predare în limba franceză a dnei Joge se predau lectura și caligrafia pentru toate cele trei clase, geografia, istorie universală, literatura cu regulile stilului și compunerea. La clasa de limbă română se predau aritmetică și religie, iar la cea de germană, pe lângă lectură,

³ „Albina Românească”, nr.28, din 20 august 1831, p.7

⁴ Arhivele Naționale Iași (în continuare se va cita ANIs), dosar nr.89, f.22

⁵ Ibidem

⁶ M.Bordeianu, P.Vladconschi - *Învățământul românesc în date*, Iași, Editura Junimea, 1979, p.149

⁷ Ibidem, p.159

⁸ ANIs, Comitetul de Inspecție Școlară, dosar nr.16, f.14

caligrafie și gramatică se făceau și traduceri. În afara acestor obiecte, în toate pensionatele se studiau muzica, desenul și lucrul de mână.

Pe măsură ce pensionatele pentru fete devin o realitate, se înmulțesc cererile adresate Departamentului averilor bisericești, pentru deschiderea de noi astfel de școli. Așa este cererea dnei Francesca Felici înregistrată la Departament sub numărul 3713 din 1853 sau cea a dnei Leocadia Frici cu nr.2345 din același an, „*de a deschide un pensionat privat în orice târgu din acest principat afară de capitalie*”⁹. Este puțin probabil ca la această dată să nu mai fie necesară deschiderea unor asemenea școli în Iași, justificată de numărul mic al solicitantelor sau de neîncrederea manifestată de familiile de vază ale Iașilor pentru eficiența acestor forme de instrucție și educație. Cu toate acestea în anul 1853 numărul pensionatelor de fete din Iași sporește simțitor. În „Conspectul general al școlii publice și private din principatul Moldovei de pe anul 1853” sunt menționate pensionatul dnei Saketi cu 24 de eleve, cel al dnei Șamdana cu 5 eleve, al d-nei Meissner – 9 eleve și al d-nei Aneta Banu cu 12 eleve.

Programa școlară pe anul respectiv suferă o oarecare modificare: la pensionatul d-nei Joge, la clasa română se prevedea studierea Testamentului nou după Matei, dogmele, etimologia, traduceri, cele patru reguli ale aritmeticii, cele 10 porunci, sărbătorile creștine, diviziunea, numărarea și substragerea¹⁰. Din programa de studiu de la pensionatul d-rei Joge reiese atât caracterul realist al instrucțiunii făcută fetelor, dar și nuanța religioasă a epocii.

Elevele studiau abecedarul profesorului Săulescu, evanghelia editată în tipografia româno-franceză, gramatica românească, catehismul și „Prietenul tinerimii”, tradus și editat de Societatea literară din Țara Românească¹¹.

Pentru anul următor în „Conspectul general” apare și școala particulară a doamnei Jua, dar se desființează temporar cea a d-nei

---

⁹ Ibidem, f.16

¹⁰ Ibidem, dosar nr.655, f.41-42

¹¹ Ibidem, f.38

Şamdana şi apare un nou pensionat, cel al d-lui Garet.

Ceea ce se constată la prima vedere este faptul că numărul elevelor care frecventează aceste şcoli creşte simţitor. Dacă în 1853 cele patru pensionate funcţionau cu un total de 50 de eleve, în anul următor numărul se ridică la 61, iar în 1855 în trei şcoli private existau 72 de eleve. Tot pentru anul 1855, dar necuprinse în „Conspect”, documentele menţionează pensionatul E.Haddig cu trei clase şi 16 eleve¹² şi cel al Mariei Wroblewski cu 10 eleve¹³. La şcoala particulară a doamnei Haddig se predau română, franceză şi germană, elevele, după preferinţă, frecventând una din cele trei clase.

În anul 1856 pensionatul Saketi se închide după o funcţionare de 1-4 ani (menţiunea este făcută în „Conspectul general”), dar se deschide pensionatul d-nei Petit cu 8 eleve¹⁴.

În anul 1857 funcţionau în capitala Moldovei un număr semnificativ de şcoli particulare pentru educaţia fetelor – Petit, Wroblewski, Meissner, Jua şi Haddig. Paralel cu deschiderea şcolilor private în capitală şi în o serie de târguri iau fiinţă asemenea instituţii. Dacă pentru anul 1853 în ţinuturi nu este menţionat nici un pensionat de fete, în anul 1855 existau la Roman, Piatra Neamţ, Botoşani, două la Bacău, unul la Galaţi, iar **din 1856 pensionatul d-lui Crudu din Focşani**, deci un total de şapte pensionate la care se adaugă cele 5 existente la Iaşi. Am făcut această precizare pentru a vedea care este raportul între numărul şcolilor publice subvenţionate de Stat şi numărul şcolilor înfiinţate din iniţiativă particulară. Astfel, în 1853 exista în Iaşi doar o singură şcoală publică pentru fete – Şcoala Centrală înfiinţată în urmă cu două decenii – faţă de cele patru şcoli private. În anul 1854 Şcolii Centrale i se adaugă Şcoala de la Podul Lung şi altele asemenea la Beilicu şi Tecuci, dar încep să funcţioneze şi alte cinci pensionate în ţinuturi. În ultimul an analizat în „Conspect”, 1857, existau în Iaşi cinci pensionate şi alte şase în ţinuturi, faţă de numai

---

¹² Ibidem, dosar nr.677, f.1-7

¹³ Ibidem, f.1- 4

¹⁴ Ibidem, dosar nr.5, f.5, 6,7

patru și respectiv trei școli publice. Deci, deși Regulamentul școlar din 1832 prevăzuse în mod expres înființarea școlilor publice pentru fete, în societatea moldovenească exista înclinația spre a da fetelor o educație mult mai aleasă în pensionatele private.

Având în vedere unele probleme care apar pe parcurs, financiare sau sociale, este explicabil faptul că unele pensionate își închid porțile în perioada 1857-1859. Din dosarul Comitetului de Inspecție Școlară din anul 1858-1859 aflăm că la Iași funcționa școala privată a d-lui A.Frimu, cu predare numai în franceză și germană.

După realizarea actului de la 24 Ianuarie 1859, grație politicii școlare inițiată de domnitorul Unirii, care prevedea extinderea instruirii maselor, organizarea școlilor de nivel superior, învățământ pentru ambele sexe, numărul pensionatelor de fete sporește simțitor. Din catalogul gimnaziului particular de fete din Iași condus de Leon Circus, prima școală de acest nivel destinată fetelor, aflăm că funcționau trei clase cu un total de 42 eleve (30 în clasa I, 8 în clasa a II-a și 4 în clasa a III-a)¹⁵. Pentru clasa I se predau gramatica românească până la pronume, citire, gramatică germană, aritmetica, caligrafia și lucrul de mână. În clasele a II-a și a III-a elevele studiau gramatica românească, traducerea din istoria românească, dictare, geografie, aritmetică, gramatică franceză, citirea și traducerea franceză, caligrafia latină și lucrul de mână¹⁶. De asemenea, în același an mai funcționa pensionatul d-nei Ștefania Wexler cu patru clase, inclusiv elementară și cu predare în limbile română, franceză și germană¹⁷, iar din 1862 se deschide școala privată a lui Adolf Kaltenberg, tot cu patru clase, dar cu predare în „evree”, germană și română¹⁸ și pensionatul condus de d-na A.Grandjean, doar cu 6 eleve, dar cu predare în italiană, română și franceză¹⁹.

---

¹⁵ Ibidem, dosar nr.720, f.1-4

¹⁶ Ibidem, f.1-3

¹⁷ Ibidem, dosar nr.724, f.1,4

¹⁸ Ibidem, dosar nr.702, f.1-4

¹⁹ Ibidem, dosar nr.660, f.2-11

În septembrie 1864 intra în vigoare Legea instrucțiunii publice care reglementa organizarea și desfășurarea învățământului de toate gradele. Prin orientarea ei de ansamblu, Legea a avut un caracter democratic, în general prin declararea caracterului general obligatoriu și gratuit al învățământului primar. Potrivit prevederilor Legii nu mai existau diferențiat școli pentru fete și băieți, școala primară fiind mixtă. Legea instrucției publice așeza pe același plan învățământul de fete și cel de băieți, ceea ce va determina înființarea unui număr destul de mare de școli mixte sau special pentru fete, inclusiv pensionate. Astfel, la Iași exista în 1864 un pensionat evreiesc de fete condus de d-ra Anna Catenberg²⁰ și se menține pensionatul Grandjean cu 15 eleve în cinci clase²¹. Clara Stamaty anunța Comitetul de Inspecție Școlară la 24 mai 1864 că va folosi autorizația de deschidere a unui pensionat de fete mai târziu, datorită „*deosebitelor împrejurări existente*”, referitoare probabil la proaspăta Lege a instrucției²². Din Conspectul Școlilor Private din Iași la sfârșitul anului școlar 1865-1866 aflăm că existau 8 pensionate înființate în intervalul 1842-1864 și că numărul elevelor care le frecventau era destul de ridicat: pensionatele dlor Blumenthal, Circus, Gall, Joge, Meissner, Petit, Righetti, Sacheti cu un număr de 172 de eleve²³. Ni se pare interesantă programa de materii parcursă de d-na Șarlota Sacheti. La secția I se predau istoria românilor de la Vlad Țepeș și până în zilele noastre și matematica cu rădăcinile și ecuațiile algebrice. Pentru secțiunea a II-a se predau religie, istorie biblică, istoria – starea țărilor românești de la moartea lui Petru Rareș, aritmetica – numerele simple, fracțiile comune și zecimale, pătratul și cubul cu rădăcinile sale²⁴. Din parcurgerea acestei programe reiese faptul că deși prin legea instrucției publice s-a încercat realizarea unei școli moderne, realiste, planul de învățământ păstra încă o orientare

---

²⁰ Ibidem, dosar nr.50, f.596

²¹ Ibidem, dosar nr.675, f.1

²² Ibidem, dosar nr.49, f.17

²³ Ibidem, dosar nr.89, f.22

²⁴ Ibidem, dosar nr.83, f.11

clasicistă. Cu toate acestea drumul pe care l-a parcurs învățământul românesc la mijlocul secolului al XIX-lea și mai ales după 1864, a determinat încadrarea unui număr tot mai mare de copii într-o formă sau alta de instrucție și educație. Dacă analizăm profund numai ce a însemnat organizarea unui învățământ special pentru fete, marginalizate până acum, lucrul acesta apare deosebit de edificator. Școlile particulare, acele „pansionate” în care elevele deprindeau cunoștințe științifice, dar mai ales manierele elegante, au constituit o realitate a secolului al XIX-lea, conferind o notă distinctă peisajului școlii moldovenești.